

Análisi de les diferents estratègies emprades pels treballadors que opten per la compra d'una empresa en dificultats.*

Isabel Vidal Martínez

*Departamento de Teoría Económica
Escuela Universitaria de Estudios Empresariales
Avda. Diagonal, 696 - 08034 Barcelona.*

**Análisis de las diferentes estrategias
utilizadas por los trabajadores que
optan por la adquisición de una
empresa en dificultades**

RESUMEN

Como consecuencia del fuerte nivel de paro estructural y, por consiguiente, la falta de perspectivas de encontrar una nueva ocupación, ciertos colectivos de trabajadores con riesgo a engrosar las filas del paro, han optado, en el curso de estos últimos años, por la adquisición de empresas en dificultades y su posterior organización en empresas de trabajo asociado (sociedad cooperativa de trabajo asociado y sociedad anónima laboral), con el objetivo de mantener un lugar de trabajo.

En este artículo se analizan y evalúan las distintas estrategias jurídicas utilizadas por estos trabajadores en el momento formal de adquisición de una empresa en dificultades así como las estrategias empresariales que deben aceptar, al menos, en la primera fase de ensayo de "salvación" de la empresa bajo su responsabilidad.

**A Study of the Various Procedures
Adopted by Workers who Choose to
Take over Businesses which Face
Failure**

ABSTRACT

In the last few years, as a result of the high structural unemployment level and the subsequent lack of re-employment prospects, some groups of workers who are at risk of being made redundant have chosen to take over businesses facing failure and later to run them as worker-associate firms (industrial co-operative and worker-run limited companies) with the aim of there by holding on to their jobs.

This report studies and assesses both the variety of legal procedures adopted by such workers at the time of official take over and the business policies they should later undertake, at least in the early trial phase of "salvaging" the firm under their control.

Anàlisi de les diferents estratègies emprades pels treballadors que opten per la compra d'una empresa en dificultats.*

I. INTRODUCCIÓ

L'impacte de la recessió internacional i la persistència de desequilibris econòmics importants situen Espanya en una difícil posició, existent des de mitjans dels anys setanta. La major taxa comparativa de creixement que, en termes generals, Espanya manifestà en èpoques anteriors en relació amb d'altres països d'economia industrialitzada avançada no s'ha mantingut des d'aleshores. Contràriament, des de 1974 a 1982, el creixement del PIB real fou de promig, d'un 1,5 per 100 anual, mentre que en la zona de l'OCDE va registrar-se un creixement del 2,2 i en els països membres europeos aquest fou del 1,8 per cent.

Aquest feble creixement de la producció espanyola s'ha simultaniejat amb una espectacular degradació del mercat de treball. L'atur ha pasat d'un 3,25 per cent de la població activa en 1975 a superar el 19 per cent en 1984. Aquesta contracció dels llocs de treball s'ha reflectit, així mateix, en un augment de la duració de l'atur. La proporció de persones, el període d'atur de les quals és superior a l'any i mig, va arribar a ésser del 49 per cent del nombre total d'aturats a finals de 1982 contra un 17 per cent en 1975.

Per tal d'enfrontar aquesta realitat laboral configurada per elevades taxes d'atur, el qual es caracteritza, alhora, de llarga durada, en aquests darrers anys han ressorgit o han pres més importància tot un conjunt de mesures i d'organitzacions de treball que havien entrat dins d'una certa marginalitat. Concretament, ha comportat la dinamització de formes jurídiques corresponents a associacions de treball com són les societats anònimes laborals i les societats cooperatives de treball associat per part, entre d'altres, de certs col·lectius de treballadors en risc de trobar-se engreixant les files d'aquest atur de llarga durada.

* Aquest article recull alguns dels aspectes tractats en la tesi doctoral de Vidal i Martínez, *I. Crisi Econòmica i transformacions en el mercat de treball: L'associacionisme de treball a Catalunya*. (mimeo). Universitat de Barcelona, Barcelona, 1984.

Es en funció d'aquesta realitat, doncs, que estructurarem aquest article en dues parts principals. En la primera, analitzem i avaluaem les estratègies jurídiques emprades pels treballadors que opten per la compra d'una empresa en dificultats i que ho fan amb l'objectiu fonamental de perllongar el seu lloc de treball per tal de conèixer en una segona part, on l'objectiu d'aquests treballadors serà la recuperació de la viabilitat econòmica de l'empresa, l'estratègia empresarial que han d'acceptar en la primera fase de funcionament de l'empresa sota la seva responsabilitat.

II. PRIMER OBJECTIU: MANTENIMENT D'UNS LLOCS DE TREBALL

Una de les reaccions a aquesta manca de perspectives laborals en aquests darrers anys és la compra d'empreses en dificultats per part dels seus propis treballadors amb l'objectiu d'evitar el tancament de la fàbrica i d'assajar el manteniment d'uns llocs de treball.

Tanmateix, aquest simple acte jurídic de compra d'una societat comporta una reestructuració de l'empresa a partir de dos mecanismes distints:

- reducció de la plantilla de treballadors en el curs del procés de compra que permet una disminució de la importància del cost de treball dins l'estructura de costos de producció; i
- disminució o desaparició d'una part important del passiu de la societat.

a) Reducció de la plantilla de treballadors

En l'actualitat, tota compra d'empresa per part dels propis treballadors va acompanyada d'una reestructuració de plantilla, en major o menor intensitat en funció de l'estratègia jurídica emprada en el moment de l'acte formal d'adquisició de l'anterior societat. El treball empíric que conté la tesi doctoral¹ ha permès concretar com, per terme mitjà, la disminució de plantilla fou del 45 per cent amb un màxim del 88 per cent i un mínim del 7 per cent; la moda va situar-se entre el 35 i el 45 per cent.

1. Vegeu Vidal i Martínez, I. op. cit.

b) Disminució o desaparició d'una part important del passiu

Així mateix, i en funció també de l'estratègia jurídica, l'acte formal de compra permet la disminució o desaparició de les obligacions de pagament de la societat anterior. En concret, en aquelles experiències que optaren per la continuïtat jurídica de la societat s'hi registrarà una disminució del passiu; contràriament, en aquelles altres que escolliren la substitució jurídica de la societat no s'hi hagueren de respectar formalment les obligacions de pagament corresponents a la societat precedent.

Per tant, el simple acte formal de comprar una societat no sols permet ajornar l'acte de tancament d'una empresa sinó que també faculta la recuperació d'una certa racionalització econòmica de la unitat productiva mitjançant una reducció de la plantilla de treballadors i la disminució o la desaparició d'una part important del passiu. Tanmateix, l'amplitud d'aquesta racionalització econòmica depèn de l'estratègia jurídica emprada pel col·lectiu de treballadors en el moment que fan l'acte formal de compra.

1. Formes jurídiques

En general, les formes usuals de substitució solen emprar els següents mecanismes:

- 1.1 manteniment de la mateixa persona jurídica mitjançant la compra d'accions per part dels treballadors corresponent a un mínim del 50 per cent del total de les accions. Aquest mecanisme obliga a escollir la fórmula jurídica de societat anònima laboral entre aquells col·lectius de treballadors que han fet l'opció de manteniment del seu lloc de treball, mitjançant la compra de l'empresa en dificultats.
- 1.2 canvi de persona jurídica mitjançant el cessament d'activitats de l'anterior i el traspàs d'aquesta titularitat a una altra societat. Per aquest segon mecanisme, el col·lectiu de treballadors que ha fet aquesta opció de compra pot optar tant per la fórmula de societat cooperativa com per la de societat anònima laboral en la seva organització posterior.

1.1 Continuïtat jurídica de la societat

En els primers moments de "redescuberta" d'aquestes fórmules de manteniment de llocs de treball, hom va creure suficient la participació

del treballador en el capital i la gestió de l'antiga societat per poder continuar amb la porta oberta de la fàbrica i, així, optà pel mecanisme administratiu més senzill, que significava respectar la mateixa persona jurídica.

Ara bé, aquesta continuïtat jurídica de l'antiga societat comportava:

- haver d'atendre totes les obligacions de pagament;
- respectar tot el col·lectiu de treball.

Tanmateix, ben aviat, el nou equip de gestió de l'empresa va adonar-se que no era suficient la participació del treballador en el capital i la gestió de l'empresa per mantenir els llocs de treball si no s'alleugerava la càrrega que significaven aquestes dues herències car es manifestaren com a esculls difícils de superar.

Fou llavors quan aquest col·lectiu compregué els avantatges d'emprar el mecanisme jurídic de creació formal d'una nova societat, car aquest mecanisme demostrà ésser l'instrument que permetia aconseguir una certa racionalització econòmica de l'empresa mitjançant el fet

- que la nova societat s'alliberés de l'obligació de responsabilitzar-se de l'encarament amb el passiu de la societat anterior; i que
- tot el col·lectiu de treballadors accedís a les indemnitzacions laborals procedents del Fons de Garantía Salarial i al subsidi d'atur.

Per tant, sembla com si els primers col·lectius de treballadors, que van optar per la compra d'empresa com a possible mitjà per mantenir el seu lloc de treball, fossin més optimistes del que permetia allò que adquirien. Aquest fet va provocar que aquells primers assaigs, que van aconseguir mantenir les portes obertes de la fàbrica, optessin gradualment pel tancament de l'antiga societat i per la creació formal d'una nova societat amb l'objecte d'alliberar-se, com a mínim, d'una part del seu passiu.

1.2 Substitució jurídica de la societat

La realitat posterior ha reflectit com, en general, les altres experiències van optar, des de l'inici, per l'estratègia de tancament i creació formal d'una nova societat. No obstant això, aquesta opció pot desenvolupar-se per estratègies diferents, alhora que cadascuna d'elles condiciona el grau de racionalització econòmica de l'empresa.

Fonamentalment, cal diferenciar entre;

- la substitució jurídica sense interrupció del procés de producció,

i

- la substitució jurídica amb interrupció del procés de producció.

Sembla oportú assenyalar, encara que sigui a manera de parèntesi, que aquest procés formal de modificació jurídica s'ha desenvolupat independentment del ritme del procés de producció i que aquells buits jurídics que, en certs moments, podien existir foren coberts d'una manera pertinent, segons el moment. Així mateix, cal fer notar que, si hi va haver interrupció en el procés productiu, aquesta era causada, fonamentalment, per raons objectives de manca de feina, necessitat de reconstruir la cartera de clients i necessitat d'organització de la producció, i no per raons de tipus formal.

1.2.1. Substitució jurídica i continuació del procés de producció

Així mateix, d'entre aquelles experiències en què l'estratègia de substitució jurídica no comportà una interrupció del procés de producció, cal diferenciar:

- les experiències en les quals funcionà constantment tot el col·lectiu de treballadors que feren l'opció de compra,
- d'aquelles altres experiències en les quals, encara que en tot moment van mantenir les portes obertes de la fàbrica, en realitat el procés de producció va funcionar sota la responsabilitat d'un nucli originari de treballadors que emprava aquella part de la seva capacitat productiva que el nivell de la cartera de clients permetia. Mentrestant, la resta de treballadors era a l'espera de la normalització del ritme de producció i de la seva integració progressiva a la fàbrica.

Aquelles noves societats en què en tot moment funcionà tot el col·lectiu de treballadors que optaren per la compra van poder alliberar-se de l'obligació de responsabilitzar-se d'acabar amb el passiu de la societat anterior però els seus treballadors hagueren de renunciar a l'oportunitat de gaudir del subsidi d'atur, alhora que, indirectament, la nova societat abandonà el marge de maniobra que li ofería aquesta oportunitat en relació a la racionalització econòmica que podia demanar l'empresa.

Contràriament, aquelles societats en les quals, encara que en tot moment van mantenir les portes obertes de la fàbrica, sols treballava un nucli reduït de treballadors, gaudiren dels avantatges següents:

- que un col·lectiu majoritari d'aquest treballadors que han fet l'opció de compra fruis del subsidi d'atur.
- facilitar una major flexibilització de l'estructura tècnico-productiva de la nova societat a les possibilitats que, en cadascun dels moments, ofereix el mercat; i
- estimular una minoria de treballadors a cercar una alternativa de

treball distinta al retorn a la fàbrica.

Per moltes de les experiències, el primer dels avantatges assenyalats va desempenyar un paper cabdal com a font indirecta de financiació. El subsidi d'atur va permetre que els treballadors poguessin gaudir d'uns ingressos durant el període d'espera que va transcórrer des del moment de la posta en funcionament del procés productiu sota la responsabilitat dels propis treballadors fins a l'assoliment d'aquell nivell de producció que permetés la incorporació al treball de totes aquelles persones que, en el seu moment, havien fet l'opció de compra. Es a dir, per a la majoria d'aquestes experiències, va haver de transcórrer un temps fins que, novament, la reconstrucció de la xarxa de clients va permetre de fruit d'un nivell de producció que fés possible l'utilització de tota la capacitat productiva de la qual disposava la nova societat. En aquest període d'espera, el subsidi d'atur fou un instrument fonamental d'ingrés pel treballador que, havent fet l'opció de compra, no tenia encara feina a l'interior de fàbrica.

1.2.2. Substitució jurídica i interrupció del procés de producció

L'estratègia jurídica que permet desprendre's, amb major amplitud, de les obligacions anteriors de pagament, així com d'un major nombre de la plantilla de treballadors, és aquella corresponent a la substitució jurídica de la societat anterior, acompanyada d'una interrupció del procés de producció durant el període de temps en què els treballadors poden gaudir del subsidi d'atur.

Es aleshores, en el curs del període de subsidi d'atur, quan un grup de treballadors comença a plantejar-se la possibilitat de creació d'un lloc de treball.

Aquesta darrera estratègia és la que, de totes les assenyalades, facilita més la creació d'unes ocupacions als cost personal més baix per treballador i amb majors possibilitats de consolidació; contràriament, és la estratègia que neix amb el col·lectiu de socis-treballadors més reduït en aquesta primera fase de creació d'una nova societat.

III. SEGON OBJECTIU: RECUPERACIÓ DE LA VIABILITAT DE L'EMPRESA

Un cop fet l'acte formal de compra, que permet recuperar una certa racionalitat econòmica de la unitat productiva (la intensitat de la qual depèn de l'estratègia escollida), l'objectiu fonamental continua éssent el manteniment dels llocs de treball. Aleshores, la política de gestió

del nou equip de direcció anirà adreçada a l'assoliment d'aquesta voluntat. Per això, disposa de dos avantatges respecte a l'equip anterior:

- l'aportació dels treballadors, i
- el proteccionisme de l'Administració.

1. L'aportació dels treballadors

En esdevenir el treballador el seu propi empresari en una situació de grans dificultats econòmiques, apareix, quasi automàticament, una predisposició d'aquest treballador a acceptar qualsevol sacrifici amb l'objectiu de mantenir una ocupació.

Aquestes aportacions dels treballadors poden ésser classificades segons dos grans blocs:

- aportació econòmica dels treballadors, i
- management del factor treball.

1.1 Aportació econòmica dels treballadors

El treball empíric de la tesi doctoral² ha reflectit el fet que les diferents aportacions econòmiques dels treballadors poden repartir-se entre els següents grups:

- les que procedeixen de la renúncia de certes pagues salarials,
- les corresponents a les indemnitzacions del Fons de Garantia Salarial,
- les obtingudes de crèdits personals.

Així mateix, cal subratllar que totes aquestes experiències van haver de recórrer a l'ajut financer dels propis treballadors, per poder finançar la seva poste en marxa, i que aquest ajut pogué ésser qualificat de principal font de finançació d'aquestes experiències en els moments d'assaig de recuperar la competitivitat perduda.

Cap de les experiències analitzades, va manifestar haver rebut aportacions corresponents al capital privat³. Aquest resultat es veu recolzat per la mateixa Federació de Societats Anònimes Laborals quan escriu que "una font de finançació, fins aleshores atípica, tot i que s'hagi donat en algun cas (no proporciona cap exemple ni xifra) és la del capital privat, és a dir, l'aportació financera des de l'exterior de la societat per

2. Vegeu Vidal i Martínez, I. op. cit.

3. Aquesta font de finançació sols és factible per aquell col·lectiu de treballadors que han optat per organitzar-se sota la fórmula de societat anònima laboral.

via de l'ampliació de capital i la participació en l'accionariat de la societat"⁴.

Tampoc fou registrat, en la mostra, l'ajut financer a mig i llarg termini de les entitats financeres. Es cert que hom registrà l'obtenció de crèdits personals als treballadors d'aquestes empreses —oscil·len entre un mínim de 100.000 ptes i un màxim de 250.000 ptes per persona—; ara bé, no es registrà la concessió de crèdits bancaris a mig i a llarg termini a la pròpia societat. Contràriament, si que fou registrada la concessió de crèdits bancaris a algunes d'aquestes societats abans de la seva transformació, crèdits que les noves direccions hagueren de respectar. Sols una d'aquestes experiències va poder gaudir de l'ajut exterior no oficial mitjançant un crèdit que una institució privado no lucrativa va voler concedir.

1.2. *Management del factor treball*

En un mateix grau o més elevat d'importància en relació a l'aportació econòmica dels treballadors, s'hi troba el management del factor treball. De 15 experiències analitzades, 13 van assenyalar que un factor important pel manteniment de la porta oberta de la fàbrica en aquest període fou la identificació del treballador en el seu lloc de producció.

Aquest management va reflectir-se de distintes maneres:

a) a nivell de l'estructura tècnico-productiva:

- l'acceptació d'un horari flexible a les necessitats,
- perllongació de la jornada laboral, si això era necessari,
- canvis de llocs de producció
- major cura productiva tant per aconseguir un estalvi energètic com per evitar el nombre màxim de peces defectuoses i, en definitiva, el treballar amb la finalitat d'obtenir un producte de qualitat.

Això va permetre al nou equip de gestió poder respectar la reestructuració de plantilla que s'havia produït arran de l'acte formal de compra de l'empresa, tant en els primers moments de funcionament com durant l'assoliment d'aquell nivell de producció que permeté que l'empresa utilitzés tota la seva capacitat productiva.

b) en la predisposició del treballador a acceptar fluctuacions tant en el nivell com en el ritme de flux de remuneració.

4. Federació de Societats Anònimes Laborals. *El estrecho margen de las vías de financiación* in Nova Gestió, juliol-agost 1984, nº 3, pp. 11-13, pp. 12.

2. El Proteccionisme de l'Administració

Si, com hem posat de manifest en l'apartat anterior, la principal font de finançament d'aquestes experiències de "salvació d'empreses en dificultats" en els seus primers moments de posta en marxa foren els diners que els treballadors van renunciar en concepte de salaris o avenços, pagues extres, indemnitzacions corresponents al Fons de Garantia Salarial o préstecs que van demanar, a títol personal, a una entitat financera, la segona font de finançació en importància d'aquestes experiències fou el crèdit oficial corresponent a la Unitat Administradora del Fons Nacional de Protecció al Treball⁵.

El treball empíric esmentat anteriorment ha posat de manifest que, de les 15 empreses analitzades, onze van poder gaudir d'aquest crèdit concedit a títol personal a cada un dels treballadors que configuren el col·lectiu que optà per participar en el capital social d'una antiga societat o que trià la creació formal d'una nova societat.

El treball de camp també ha permès palesar que en els moments de posta en marxa d'aquestes experiències, els diners procedent del crèdit, en proporció distinta per a cada un dels casos i segons les urgències, foren destinats als següents conceptes:

- en primer lloc, aquest crèdit fou dipositat en una entitat bancària i aquesta va començar a fer el servei del descompte comercial.
- en totes aquelles experiències pendents de la compra de l'edifici, la primera inversió que feu aquest col·lectiu fou la de finalitzar la compra de la seva pròpia fàbrica. Els actius que havien a l'interior ja havien estat adquirits mitjançant la renúncia de les indemnitzacions laborals corresponents a les recessions de contractes laborals.
- en aquelles experiències que van haver de respectar el deute de la societat anterior, aquest crèdit serví per saldar deutes de proveïdors i creditors en general.
- un altre destí d'aquest crèdit oficial, en menor proporció però, fou una o altra remuneració al factor treball. Això es va donar en totes aquelles experiències on, en el moment de rebre crèdits, els sous encara no s'havien "normalitzats".
- la menor proporció d'aquests crèdits va anar destinat a la realització de noves inversions en maquinària. Nogensmenys, cal dir que en aquests primers moments de posta en marxa, quan la capacitat productiva encara no és empreta en la seva totalitat, la

5. Vegeu Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, *Orden del 18 de marzo de 1984*, per la qual s'estableixen els Programes d'actuació de la Unitat Administradora del Fons Nacional de Protecció al Treball per l'exercici pressupostari de 1984.

necessitat d'invertir en nova maquinària no és del mateix grau d'urgència que el d'aquelles despeses que acabem de posar de manifest. Tanmateix, però, si aquestes empreses primer han de conèixer un procés de transició de normalització de la seva activitat econòmica, tot seguit, si han estat capaces de superar aquest primer període, han d'iniciar-ne un segon, caracteritzat per la possible reconversió del seu aparell productiu. En l'actualitat, totes les experiències encara han de superar la primera fase de "normalització" i no han tingut temps de plantejar-se un futur amb nova tecnologia.

Un altre punt per plantejar envers l'ajut oficial és el que tracta del criteri de distribució d'aquests crèdits per part de la pròpia Administració.

L'estudi empíric ha palesat com aquelles experiències configurades per un col·lectiu relativament important de treballadors disposaven de més possibilitats de gaudir d'aquesta assistència pública. Aquesta constatació es troba en la línia de recolzament respecte a la interpretació que fa la pròpia Federació de Societats Anònimes Laborals envers aquest ajut oficial quan considera que "d'entrada, cal ressenyar l'existència d'un grau important de paternalisme i de tractament assistencial en la concessió de fons públics destinats al manteniment de llocs de treball en les empreses societats anònimes laborals. Tenen primacia les consideracions socials per damunt de les empresarial i, consegüentment, a l'empresa no se li dona un tractament d'unitat econòmica, sinó que només s'avalua allò que es deixa de pagar mitjançant subsidis de desocupació a canvi de préstecs de fons a un interès baix"⁶.

Sembla que el criteri predominant en la distribució de l'ajut públic es trobi en una línia distinta al corresponent a la necessitat de dur a terme una radical racionalització econòmica de l'empresa en dificultats, racionalització econòmica que la pròpia experiència dels treballadors ha palesat com a fonamental pel possible manteniment dels llocs de treball. Contràriament, l'ajut públic, en aquesta primera fase experimental de "salvació d'empreses" per part dels treballadors podia haver esdevingut, com a resultat, un factor de fre a la necessària reestructuració de la unitat productiva en dificultats i, simplement, un instrument que permetés allargar el moment de tancament de les portes de la fàbrica, ara sota la responsabilitat dels propis treballadors. En aquesta línia d'interpretació, la Federació de Societats Anònimes Laborals escriu "Si avaluem l'import dels crèdits que es concedeixen sense cap rigor empresarial, l'inevitable subsidi de desocupació que, després, es paga en no haver solucionat en primera instància el problema, (racionalització econòmica de

6. Federació de Societats Anònimes Laborals, op. cit., pp. 12.

l'empresa en dificultats), a més d'allò que es deixa d'ingressar pels pagaments a la Seguretat Social i Hisenda, ens trobem davant la situació decebent que "un programa d'assistència de foment a l'ocupació i de manteniment d'actius industrials" acabi esdevenint una sangria de milers de milions a càrrec de l'administració i que, a més, no s'aconsegueixi l'objectiu proposat. Per altra part, el tractament dels casos i la proporció dels fons concedits no serveixin per reconvertir i reactivar empreses, sinó, simplement per endolcir el destí final del tancament"⁷.

També, aquest comportament de l'Administració pot ésser explicat pel fet que, com també mostra el treball empíric, aquesta Administració va emprar l'ajut en pretendre resoldre, en un primer moment, uns conflictes socials molt concrets arran d'unes empreses en dificultats. Es a dir, va començar essent un pla d'urgència i així s'ha mantingut: la seva finalitat és enfrontar, primordialment, aquells conflictes socials més evidents que la reacomodació de l'estructura productiva comporta. Això, a curt termini, a vegades, no hi ha raó perquè hagi de coincidir amb la necessitat d'endegar una veritable reestructuració de la unitat productiva en dificultats amb l'objectiu de mantenir uns veritables llocs de treball, car cal pensar amb la pèrdua de llocs de treball que tota racionalització econòmica comporta a l'interior d'aquestes empreses.

3. El resultat de combinar l'aportació dels treballadors i l'assistència de l'Administració

El treball de camp ha posat de manifest que l'increment de la productivitat mitjançant la identificació del treballador en la gestió de l'empresa ha de permetre de fabricar un producte d'un preu i d'una qualitat que faciliti la reconstrucció de la xarxa comercial. Simultàniament, l'ajut públic ha de servir fonamentalment per: a) màximitzar el sanejament financer de la societat; b) facultar els treballadors a finalitzar la compra del patrimoni fabril; c) facilitar, a la nova gestió de l'empresa, la disposició dels serveis de descompte comercial.

Aleshores, si la combinació de la maniobrabilitat del factor treball i l'ajut oficial permet recobrar, en el curs d'un període que pot oscil·lar entre un i dos anys, la "normalitat" de l'empresa, això s'interpreta com a increment de llurs probabilitats de consolidació a l'interior de l'estructura productiva. Contràriament, si aquesta combinació no és suficient per assolir aquells ingressos que permetin de cobrir els costos corrents que genera el fet de tenir les portes obertes de la fàbrica, els treballadors

es converteixen en responsables de l'acte formal de tancament de l'empresa.

IV. CONSIDERACIONS GENERALS

Donat el moment que es va dur a terme aquest estudi, solament es va poder conèixer la manera segons la qual aquestes experiències van enfrontar el seu període de posta en marxa. Nogensmenys, aquestes empreses, adquirides i gestionades pels propis treballadors, difícilment es troben dins la nova estructura productiva naixent.

Són empreses pertanyents al sector manufacturer tradicional que estaven patint problemes estructurals des de molt abans de la seva adquisició formal pels treballadors. Ja, precedentment, l'empresari assajà la reestructuració fabril però, no obstant això, després d'un període d'intent i un cop convençut de la manca de solucions fàcils, decideix dur a terme la liquidació de l'empresa. Es, aleshores, quan els treballadors reaccionen i opten per adquirir l'empresa.

En general, són empreses que demanaven una reestructuració interna important. Si en els primers assaigs d'aquestes experiències, l'objectiu social de la nova propietat fou maximitzar la conservació dels llocs de treball, l'objectiu de continuïtat de les portes obertes de la fàbrica va comportar la necessitat de reestructuració de la unitat productiva mitjançant la reducció d'un important nombre de treballadors de l'antiga plantilla.

Ara bé, com també hem posat de manifest, l'assaig de recuperació de la viabilitat econòmica té un cost fortament elevat pel treballador que té l'oportunitat de perllongar el seu lloc de treball en aquest primer període analitzat de posta en marxa d'aquestes experiències de compra d'empreses en crisi. Així mateix, són llocs de treball caracteritzats per la seva elevada incertesa.

Tanmateix, cal qüestionar un possible retorn a la plena ocupació com a conseqüència de la modificació en l'actual dinàmica del mercat de treball tradicional. Per tant, cal esperar un increment en el ritme de desenvolupament d'aquestes experiències, corrent el risc que cadascuna d'elles pugui ésser considerada com a flux positiu d'aliment del dualisme laboral.

Aleshores, considerem que, per tal de minimitzar aquest risc i donat el desig de construcció d'un veritable sector d'associacionisme de treball a mig i llarg termini, cadascuna d'aquestes experiències hauran de deixar de funcionar de manera aïllada i independent, i hauran de demostrar que disposen de l'habilitat suficient per crear aquelles estruc-

tures de segon i ulterior grau que els facilitin les tasques de projecció, de recerca, de comercialització, de finançació i d'assessorament. Pensem que l'associacionisme de treball és lluny d'haver arribat al seu sostre de possibilitats; no gensmenys, les seves empreses requereixen d'aquells serveis tècnics que no poden assumir per elles mateixes però que els són fonamentals per poder sortir de la marginalitat econòmica en la qual es troben en l'actualitat. Per tant, cal dissenyar aquelles estructures que facilitin el desenvolupament de veritables empreses de treball associat que permetin la configuració d'un sistema d'empresa no autosuficient ni aïllada sinó compenetrada amb el sistema d'empresa privada tradicional i d'empresa pública que ja existeix o que pot créixer en l'estructura productiva del país.